

İctimai zəruri əmək məsarifləri - bazar münasibətləri şəraitində hər bir təsərrüfat subyekti istehsal etdiyi məhsul və göstərdiyi xidmətə konkret məsarif sərf edir. Məhsul istehsalına çəkilən ictimai zəruri əmək məsrəfləri bilavasitə dəyər yaradır. Bundan əlavə bu məsrəflərin artması son nəticədə məhsul vahidinə çəkilən xərcləri, onun maya dəyərini də yüksəldir ki, bu da bütövlükdə aqrar bazarda reallaşdırılan kənd təsərrüfatı yeyinti və digər istehlak məhsullarının qiymət artımı ilə müşahidə olunur;

-Dəyər - inkişaf etmiş təkmil bazarda əmtəələrin mübadiləsi daha çox dəyər qanununa əsaslanır. Qeyd etmək lazımdır ki, azad rəqəət bazasında dəyər qanununun təsiri altında qiymət əmtəənin dəyərindən yüksək və aşağı aspektlərdə kənarlaşır. Dəyər qanunu əsasında əmtəələrin mübadiləsi və ya satışı bütövlükdə milli iqtisadiyyatda təbii tarazlıq prinsipinin reallaşdırılmasına xidmət edir. Lakin nəzərə almaq

lazımdır ki, aqrar bazanın özünəməxsus spesifik xüsusiyyətləri kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsullarının dəyərinin sürətlə kənarlaşmasını səciyyələndirir. Belə ki, aqrar bazarda qiymətlər daha çox tələbat prinsipi ilə müəyyənləşdiyindən, qiymətlərin səviyyəsinin yüksəlməsi tendensiyası davamlı xarakter daşıyır;

-Qiymət - bütün dövrlərdə istər normal iqtisadiyyatda və istərsə də iqtisadiyyatın transformasiyası şəraitində dəyərin pulla ifadəsi kimi səciyyələnir. Beləliklə, qiymət dəyər qanunun təzahürü kimi çıxış edir. Lakin aqrar bazanın qeyri-təkmil səciyyə daşdığı şəraitində inhisarçılıq meyləri qiymətin tələb və təklif əsasında formalaşmasına imkan vermir.

Beləliklə, müasir şəraitdə aqrar bazanın formalaşması daha çox sosial-iqtisadi təzahür kəsb edir. Aqrar bazarda qiymət və əmtəə tarazlığının formalaşması son nəticədə cəmiyyətdə sosial-iqtisadi sabitliyinin təmin edilməsində başlıca faktor rolunu oynamış olur.

ƏDƏBİYYAT

1.İ.H.Aliyev "Azərbaycan Respublikasında aqrar sahədə iqtisadi idarəetmə mexanizminin təkmilləşdirilməsi", Bakı, "Elm" nəşriyyatı 2003, 315s. 2.Г.И.Черкасов "Рынок регулирование рынка" Москва, Юнити 2004, 222с.

TEKNOLOJİ İNKİŞAFIN QLOBALLAŞMASI BARƏDƏ

M.Q.MUSAYEV

Ümumbəşəri dəyərlərin güclənən qloballaşma meyllərinin artan təsirinə məruz qalması son onilliklərin reallığına çevrilməkdədir. Milli iqtisadiyyatlar çərçivəsində uzun illər formalaşmış inkişaf mühiti sərhədləri aşaraq, yeni keyfiyyət kəsb edir. XX əsrdə dünyanın bir sıra ölkələrində müşahidə olunan qapalı iqtisadi sistemlər yaratmaq cəhdi artıq epizodik xarakter almaqdadır.

İqtisadi artımın məkan sərhədlərinin genişlənməsi, kollektiv intellektin ön plana çıxması, kommunikasiyaların mühüm tərəqqi amilinə çevrilməsi, aparıcı ideyaların qısa zamanda global miqyasda tanınması müasir inkişafın magistral xəttidir. Eyni zamanda digər meyllər də bariz şəkildə özünü göstərməkdədir. Bu ilk növbədə, formalaşan yeni iqtisadi fəallıq mühitindən bəhrələnmə imkanlarının qeyri-bərabərliyi, yüksək texnologiyaların bahalaşması üzündən onların tətbiqinin kapitalın daha sürətli təmərküzləşməsinə rəvac verməsi, liderlik meyarlarının yenidən qiymətləndirilməsi və i.ə. kimi davamlı meyllərin güclənməsidir.

Qloballaşma prosesinin bir çox amillərinin mühityaratma qabiliyyəti, müasir dövrdə məhz texnoloji imkanların reallaşmasından asılıdır. Texnoloji inkişaf və təbiətdən istifadənin intensivləşməsi arasında funksional asılılığın sosial-iqtisadi, ekoloji, demoqrafik və digər amillərlə şərtlənməsi elmlərarası integrasiyanın məntiqi yekunu kimi meydana çıxır. İntensivləşmə və texnoloji sıçrayışın qarşılıqlı əlaqələrində insan inkişafı amili getdikcə daha tez-tez beynəlxalq qurumların dis-

kussiya obyektinə çevrilir. İqtisadi inkişafın motivləri, bu inkişafı şərtləndirən amillərin formalaşması baxımından insan amilini önə çəkən rakursda dəyərləndirilir.

Müasir dünyada baş verən bu və digər proseslər qlobal texnoloji mühitin formalaşmasının bəzi cizgilərinə həyatın keyfiyyəti meyarları ilə yanaşmanı tələb edir.

XXI əsrdə ümumbəşəri problemlər kimi dayanıqlı inkişaf, sivilizasiyalar -arası dialoq, texnoloji inqilabın humanitarlaşması-mürəkkəb proseslərin adekvat metodlarla araşdırılması zərurətini gündəliyə çıxarır. Mövcud iqtisadi potensialın keyfiyyət səviyyəsində fəallaşması üçün yeni imkanlar araşdırılmalı, bu məqsədlə kollektiv intellektual cəhdlər davamlı xarakter almalıdır.

Qeyd olunanlar, mahiyyət etibarı ilə qloballaşma və iqtisadi inkişafın sosiallaşması meylləri arasında münasibətlər müstəvisində daha dərinlən tədqiq olunmağa layiqdir. Əks halda texnoloji yarışın get-gedə sürətlənən tələbləri və onlara uyğunlaşma üçün edilən fragmentar cəhdlərin inkişaf edən ölkələr üçün nə kimi nəticələrə səbəb ola biləcəyinin optimist proqnozlarına inanmayanlar mütləq azlıqda qalacaqlar.

Tərəqqinin start vəziyyətlərindəki kəskin fərqlər inkişaf edən ölkələrin texnoloji mühitinə birbaşa neqativ təsir göstərməkdədir. Resurs və istehsal potensialından istifadə səmərəliliyində fərqli imkanlar istehsal material və enerji tutumlarına fərqli münasibətləri şərt-

ləndirir. İnkişaf etmiş ölkələrin planetin resurslarından istifadəyə daha çox nəzarət imkanı qazanması təbiətdən istifadədə, belə demək mümkündürsə, ikili standartları leqallaşdırır. Bu proses inkişaf edən ölkələrin öz iqtisadi təhlükəsizliklərinə diqqətini artırmaqla, regional və global layihələrdə milli mənafeələr baxımından təşviqləri aktuallaşdırır.

Sadalanan məqamlar müasir dövrdə inkişafın texnologiyası mühitinin formalaşmasına həlledici təsir imkanlarına malikdir. Bu təsirin pozitiv cəhətlərini gücləndirmək üçün sosial-iqtisadi inkişafın dövlət proqramlarında prioritetlər yenidən nəzərdən keçirilir, rəqabət mühitinin tələblərinə adekvat reaksiya imkanları qiymətləndirilir.

Milli, regional və global inkişafın mühüm amillərindən biri kimi aqrar sahənin texnologiyası tərəqqisi ümumbəşəri problemlərin həllində aparıcı mövqeyini qoruyub saxlayır. Dünyanın bütün ölkələrində XXI əsrin ilk illərində ərzaq təhlükəsizliyinə artan diqqət, haqqında danışılan təmayülün obyektivliyinə sübut kimi qəbul edilə bilər.

Texnologiyası inkişafın qloballaşması mühiti sosial problemlərin, o cümlədən həyatın keyfiyyətinin yüksəldilməsi, yoxsulluğun azaldılması, global miqyasda ərzaq probleminin həll olunması istiqamətində ümidləri kifayət qədər doğrultmur. Belə ki:

- texnologiyası sıçrayış planetar resursların yenidən bölüşdürülməsi məqsədlərinə tabe edilir;
- inkişaf etmiş və inkişaf edən ölkələr arasında həyat səviyyəsi fərqləri artır;
- ümumbəşəri problemlərin (ərzaq problemi, ekoloji böhran və s.) həllində qüvvələrin beynəlxalq səfərbərliyi, bir çox hallarda, deklarativ xarakter daşıyır;
- ticarətin beynəlmilləşməsi iqtisadi fəallığın inkişaf tempində ölkələr və qitələr arası tarazlığı kifayət qədər dəstəkləmir və i.a.

Mahiyyət etibarı ilə bu qloballaşmanın texnokratik xarakter alması simptomları kimi qəbul edilə bilər. "İqtisadi proseslərə və hadisələrə sırf texniki mövqedən, sosial-iqtisadi amilləri və qəbul edilən texniki qərarların iqtisadi nəticələrini nəzərə almadan" (1, s. 316) reallaşdırılan texnokratik yanaşmanın zidiyyətləri artan texnologiyası imkanlara ehtiyatlı münasibət tələb edir. Bu münasibət global və milli miqyasda sosial meyarların önə çəkilməsini tələb edir.

Əslində problemlərin qloballaşması onların ilkin lokal təzahürlərində hiss olunur, bir çox tədqiqatçılar buna adekvat reaksiya verməyə cəhd edirdilər. Bu baxımdan rəşional seçim nəzəriyyəsinin formalaşması prosesi diqqətəlayiqdir. Həmin nəzəriyyənin "... əsas məziyyətini intensionallıq və rəşionallıq, tam və nata-mam informasiya, risk və qeyri-müəyyənlik, strateji və parametrial hərəkətlər arasında fərqlər təşkil edir" (2, s. 357)

İntensionallıq (fərdin məqsədyönlü hərəkəti ilə yanaşı onun sosial praktikasından doğan maraqlara əsaslanan yanaşma), fərd və qrupların davranışının gerçək-

ləşən gözləmələri ilə şərtlənən rəşionallığa ikili münasibətdir. Belə ki, fərdin və solumun maraq və imkanları kəsişməsə də, onların mənafeələrinə cavab verən uzunmüddətli gözləmələr eyniləşə bilər. Sonuncu məqam texnologiyası mühiinin qloballaşması prosesində daha az ehtimalla reallaşmaqla, qloballaşmanın neqativ cəhətlərini gücləndirmiş olur.

Problemin həllinin "... ən zəruri şərtlərindən biri iqtisadi inkişafda, sosial təminatda köklü dəyişikliklər edilməsidir" (3, s. 642). Bu dəyişikliklər texnologiyası inkişafın həyatın keyfiyyəti meyarları baxımından qiymətləndirilməli, sosial rifahın sözün həqiqi mənasında prioritetə çevrilməsində ifadə olunmalıdır.

Göründüyü kimi texnologiyası inkişafın qloballaşması mühitinin zidiyyətlərinin həllinin magistral istiqaməti bəşəri dəyərlərə qayıdır. Bu tezis, demək olar hamı tərəfindən qəbul edildiyindən onun məzuniyyətlərindən deyil, reallaşması mexanizmindən danışmaq daha düzgün olardı. İnsan kapitalına qoyulan investisiya elmi-texniki tərəqqinin nailiyyətlərindən və onun yaratdığı yüksək texnologiyadan yaradıcı surətdə istifadə etmək üçün geniş imkanlar açır. Bu texnologiyalar informasiyanın daha səmərəli generasiyasına, işlənilməsinə, yayılmasına və insanın mədəni tələbatının tam ödənilməsinə kömək göstərir" (4, s. 148).

Məsələ ondadır ki, texnologiyası qloballaşma inkişafın müxtəlif mərhələlərində bu və ya digər lokal sivilizasiyanın dünya texnologiyası kvazirentasına sahib olması ilə nəticələnir (5, s. 176). Başqa sözlə lokal sivilizasiyaların texnologiyası potensialı məcmu resurslarından faydalanmaq iddiasında olsada, belə demək mümkündürsə, alınan nəticələri mənimləməyə meyllidir. Əlbəttə bu mülahizə, humanitar imkanların pozitiv meyllərini nəzərə almaqla xeyli düzəlişə məruz qala bilər. Bununla belə, təəssüf ki, lokal sivilizasiyaların texnologiyası sıçrayışlarının nəticələrinə eqoistik yanaşması reallıq olaraq qalır.

Texnologiyası inkişaf innovasiyalara yönəldilən investisiyalardan asılıdır və bu asılılıq, az qala, funksional xarakter daşıyır. Bununla belə, keçid iqtisadiyyatlı ölkələrdə, xüsusilə MDB-də innovasiyalara investisiyalar azalır. Xüsusilə bu meyl kənd təsərrüfatına və yüngül sənayeyə aiddir (6, s. 181).

İnkişaf edən və inkişaf etmiş ölkələrin maliyyə potensialındakı fərqlər, son nəticədə innovasiya mühitindəki fərqləri daha da artırır. Məsələ ondadır ki, hər bir dövlət texnologiyası inkişafa bu və ya digər dərəcədə dövlət dəstəyi verir. Məhz həmin dəstək texnologiyası inkişaf sənərilərini və gözləmələrini şərtləndirməklə texnologiyası perspektivləri müəyyənləşdirən mühüm amilə çevrilir.

Aqrar sahədə texnologiyası perspektivlər, digər sahələrlə müqayisədə miqyas effektindən daha çox asılıdır. Təsədüfi deyildir ki, ərzaq məhsulları istehsalı və satışı ilə məşğul olan transmilli şirkətlər texnologiyası yeniliklərin tətbiqində liderdir. Məhz bazarın genişliyi onlara texnologiyası inkişafın nəticələrindən istifadədə üstünlük qazandırır. Dünya ərzaq bazarında həmin şirkətlərin mövqeyi möhkəmləndikcə, onların təsir arealında təkə

emal və satış sahəsində deyil, həm də istehsalda intensiv texnologiyaların (aqrotexnologiyaların) tətbiqi mütləq xarakter alır.

Dünya ərzaq bazarında texnoloji tərəqqinin tərəddüləri, paradoksları və onların doğurduğu disparitetlər daha güclüdür. İnkişaf edən bir çox ölkələrdə aqrar sahənin texnoloji strukturu rəqabət mühitinin tələblərindən get-gedə daha çox geridə qalır. Texnoloji inkişafın qloballaşması mühitində belə vəziyyət dünya aqrar-ərzaq bazarında qüvvələr nisbətini həmin ölkələrin zərərinə olaraq dəyişdirməklə resurs potensialı və tərəqqi arasında paradoksları artırır. İnkişaf edən ölkələrin zəngin resurs potensialı, bir çox hallarda onların texnoloji inkişafına xidmət edə bilmir. Onların inkişaf etmiş ölkələr üçün xammal əlavəsinə çevrilmək təhlükəsi artır. Belə vəziyyət intensiv aqrotexnologiyalardan əldə ediləcək səmərəni dəfələrlə azaltmış olur.

Texnoloji inkişafın poliqonu şəhərlər və iri sənaye mərkəzləridir. Əsasən inkişaf etmiş infrastrukturun olduğu ərazilərdə formalaşdırılan (istisnalar da vardır) texnoparklar bu istiqamətlə getdikcə daha böyük rol oynamaqdadır. Elmi-tədqiqat, layihə-konstrukturalar, təhsil və istehsalat müəssisələrinin (və ya onların bölmələrinin) yığcam ərazidə birgə fəaliyyəti mühiti kimi nəzərdən keçirilən texnoparklarda vergi güzəştləri nadir hal deyildir (1, s. 317-318).

Görmək çətin deyildir ki, ideyadan hazır məhsula (xidmətə) qədərki uzun və mürəkkəb texnoloji və digər proseslərin resurs və istehsal təminatı mənbələrinin təmərküzləşməsi aqlomerasiya effektinin təzahür formasıdır.

"Aqlomerasiya effekti yerləşmənin kompleks amili kimi onda ifadə olunur ki, birgə olan obyektlərin əlaqəli və yığcam yerləşdirilməsi, həmişə təcrid olunmuş və səpələnmiş yerləşmədən səmərəlidir" (7, s. 5-6).

Texnoloji inkişafın dəstəklənməsi nöqteyi-nəzərindən fəaliyyət məkanının seçilməsində aqlomerasiya amili müəyyən müsbət effekti əmələ gətirir ki, bu da məlum olduğu kimi aqlomerasiya qənaəti anlayışı ilə əhatə edilir. Bu qənaətin mahiyyətinə (kompleks mühitin nəticəsi olması ilə əlaqədar) yanaşmalar, hələ ki, birmənalı deyildir. Odur ki, terminoloji diskussiyalara qoşulmaq istəmiriksə (bu tədqiqatımızın məqsədindən bir qədər kənarlaşmaq olardı), təhsil prosesində istifadə edilən kateqoriyalardan bəhrələnməliyik.

Aqlomerasiya amilinin şərtləndirdiyi qənaətin qarşılıqlı əlaqəli və kəşşən növləri aşağıdakı kimi fərqləndirilir (8, s. 256-260).

- istehsalın miqyasca genişlənməsi ilə əlaqədar daxili qənaət;
- yerləşmə amili ilə şərtlənən qənaət;
- istehsalın miqyasca genişlənməsindən irəli gələn xarici qənaət;
- şəhər infrastrukturunun şərtləndirdiyi qənaət.

Bununla belə, sonrakı araşdırmalarda terminoloji anlaşmazlıqların olmaması üçün, sadalanan qənaət növlərinin tez-tez rast gəlinən adlarını müqayisəli də-

qiqləşdirmək, zənnimizcə, artıq olmazdı.

Belə ki, müvafiq ədəbiyyatda istehsalın miqyasca genişlənməsi ilə əlaqədar daxili və xarici qənaət - müvafiq olaraq nəqliyyat və urbanizasiya qənaəti adlanır.

İndi isə texnoloji inkişafın qloballaşması mühitinin meydana çıxardığı və innovasiya prosesinin təşkili formaları kimi qəbul edilən institusional prosesə, qısa nəzər salaq. Əvvəlcə qeyd edək ki, innovasiya anlayışı C.Şumpeterin adı ilə əlaqələndirilərək aşağıdakıları nəzərdə tutur: bazara yeni, əvvəlkindən əsaslı şəkildə fərqlənən məhsulun çıxarılması, yeni stehsal texnologiyasının tətqiqi və ya yeni bazarın açılması.

Innovasiya fəaliyyəti cəmiyyətin ümumi inkişafında artan rola malikdir. Bu rol biznes mühitində də dəyişən meyllərdə təzahür edir.

"Ən ümumi mənada innovasiya fəaliyyətinin məqsədi əlavə mənfəət əldə edilməsidir. Belə ki, bazarda yeni məhsulla çıxan və yaxud resurslara qənaət edən, yeni texnologiyaları tətbiq edən hər hansı bir firma müəyyən dövr ərzində digərlərindən daha çox mənfəət əldə etmək imkanı qazanır. Lakin bununla belə, bu gün xüsusən iri firmaların innovasiya siyasətinin məqsədini cari dövrdə mənfəət əldə etməkdən daha çox strateji məqsədlər, yeni, perspektivli texnologiyaların işlənilib hazırlanması, məhsulun keyfiyyəti və çeşidi sahəsində sıçrayışa imkan verən zəruri şərtlərin hazırlanması və s. təşkil edir. Müasir təcrübə göstərir ki, əgər firmaların innovasiya fəaliyyəti məhsulun və texnologiyanın dəyişdirilməsinə deyil, iqtisadi nəticəyə, təkmilləşdirməyə yönəldilərsə, onlar əlavə mənfəət qazana və istehsal məsrəflərini aşağı sala bilərlər. Lakin bu zaman vaxtı əldən verməklə son nəticədə bazar mövqelərini itirə bilərlər" (9, s. 87).

Aqrar sahəyə innovasiya yönümlü investisiyalar məhsulun keyfiyyət və kəmiyyət göstəricilərində ifadə olunur. Başqa sözlə, bu həyatın keyfiyyəti və insan ekologiyasına təsir edir. İntensiv aqrotexnologiyaların məhsulun həcmi, çeşidi və keyfiyyətində ifadə olunan xüsusiyyətləri zidiyyətli təzahürlərə malikdir. Belə ki, kənd təsərrüfatı məhsulunun istehsalının enerji tutumu və qida enerjisi arasında nisbət sonuncunun zərərinə dəyişir. Deyək ki, global miqyasda bitkiçiliyin ekstensiv inkişafı dövründə bir kalori enerji sərfi müqabilində 20-50 qida kalorisi alınırıdysa, müasir enerji tutumlu texnologiyalar şəraitində yalnız 2 kalori əldə olunur. Yəni bu istiqamətdə 10-25 dəfə azalma baş vermişdir" (10, s. 82).

Digər tərəfdən qloballaşan texnoloji problemlər torpağı, suyu və atmosferi çirkləndirməklə məhsuldarlığa neqativ təsir edir. Lakin ərzaq məhsullarının keyfiyyəti daha ağır mənfə təsirlərə məruz qalır. Antropogen təsirin güclü olduğu ərazilərdə kənd təsərrüfatı məhsullarının biokimyəvi tərkibində baş verən dəyişikliklər, onların ərzaq kimi istifadəsini qismən və ya tamamilə qeyri-mümkün edir.

Həyatın keyfiyyəti baxımından bu global problem milli miqyasda və ayrı-ayrı dövlətlərin imkanları hesa-

bina aradan qaldırıla bilmir. Odur ki, beynəlxalq birlik bu istiqamətdə resursların cəmləşdirilməsi istiqamətində tədbirlər hazırlayıb həyata keçirməyə başlamışdır. Həmin tədbirlər global miqyasda dayanıqlığı inkişaf problemlərinin həllinə yönəlmişdir.

BMT-nin Rio-De-Janeyroda keçirilmiş konfransında bütün dünya ölkələri üçün gələcək fəaliyyət proqramı kimi tövsiyə olunan dayanıqlı inkişaf konsepsiyasının əsasında bəşəriyyətin normal yaşayış mühitinin qorunması durur. İndiki və gələcək nəsillər üçün problem yaratmayan fəaliyyəti nəzərdə tutan dayanıqlı inkişaf konsepsiyasına görə bərpa olunan resurslardan istifadə tempi onların bərpası tempini və bərpa olunmayan resurslardan istifadə tempi onların bərpa olunan əvəzləyicisinin hazırlanması tempinin üstələməməli; zəhərli maddələrin tullantıları ətraf mühitin reabilitasiya imkanlarından artıq olmamalıdır. Qeyd olunanlar, dayanıqlı inkişaf konsepsiyasının ekoloji aspektləri sayıla bilər.

Təbii ki, dayanıqlı inkişafın digər aspektləri də diqqətəlayiqdir. Bura ilk növbədə yoxsulluğun azaldılması və ərzaq probleminin həllini aid etmək olar. Göründüyü kimi, dayanıqlı inkişafın global konsepsiyası aqrar sahənin və kənd ərazilərinin tarazlı inkişafı ilə bilavasitə əlaqədardır. Konsepsiyada xidmət sahəsinin, emal sənayesinin, kəndə qeyri-aqrar sektorun maliyyə təminatının, yerli idarəetmənin üstün inkişafı nəzərdə tutulur.

Görmək çətin deyildir ki, prioritet sayılan istiqamətlərdə inkişafın texnoloji aspekti aktualdır. Texnoloji inkişafın qloballaşması mühitində sadalanan problemlərin həllində aşağıdakı prinsiplərə önəm verilməsi zəruridir:

- kəndin inkişafına vahid sosial-iqtisadi, ərazi, təbii və mədəni-tarixi kompleks kimi yanaşılmalıdır;
- kəndin inkişafı proqramı kənd təsərrüfatı istehsalının restrukturlaşdırılması ilə əlaqələndirilməlidir;
- yaşayış və məşğulluq yerindən asılı olmayaraq bütün sosial infrastruktur obyektlərinə bərabər iqtisadi əlyetənlik olmalıdır və s. (11, s. 4-5).

Qloballaşan dünyada dayanıqlı sosial-iqtisadi ekoloji inkişafın adekvat texnoloji təminatı:

- yeni (mütərəqqi) texnologiyaların təbliği və tətbiqi, tullantısız və az tullantılı texnologiyaların tətbiqinin maliyyə təminatının təkmilləşdirilməsi;
- intellektual mülkiyyətdən istifadənin hüquqi mühitindəki boşluqların aradan qaldırılmasını, hüquqi bazanın təsirli işlək mexanizminin işə salınmasını;
- ölkələrin ərzaq təhlükəsizliyi və planetar ərzaq probleminin həlli problemlərinin koordinasiyasını;
- texnoloji problemlərin həlli nəticələrinin sosial meyarlarla qiymətləndirilməsi sisteminin yaradılması;
- informasiya cəmiyyətinin texnoloji təhlükələrinin (informasiya oliqarxiyalarının yaranması, informasiya inhisarçılığının güclənməsi, insanların kompüter texnologiyalarının "əlavə"sinə çevrilməsi və i.ə.) dəf olunmasını tələb edir

Qeyd olunan tələblərə riayət olunması bəşəriyyətin böyük hissəsinin bu və ya digər dərəcədə təmasda olduğu kənd arealının texnoloji mühitinə də neqativ meyilləri gücləndirməklə, arzuolunmaz urbanizasiya və miqrasiya proseslərini zəiflədə bilər. Sırr deyildir ki, aqrar sahədə və ümumiyyətlə kənd yerlərində məşğulluğun quruluşunun (peşə, ixtisas, cins, yaş və digər əlamətlər üzrə) yaxşılaşdırılması burada texnoloji imkanların reallaşması səviyyəsi ilə əlaqədardır.

Texnoloji inkişafın tempi konkret ölkədə müvafiq sahəyə dövlət dəstəyinin səmərəliliyi ilə şərtlənir. Artıq müvafiq ədəbiyyatda informasiya rentası adını almış anlayış yüksək inkişaf etmiş ölkələrin informasiya sahəsindəki yeniliklərdən görünməmiş məbləğdə əlavə mənfəət əldə etməsini ifadə edir (5, s. 388).

Aqrar sahədə informasiya texnologiyalarının tətbiqi səviyyəsi inkişaf edən ölkələrdə, inkişaf etmiş ölkələrlə müqayisədə on dəfələrlə aşağıdır. Bu isə nəticə etibarı ilə texnoloji inkişafın qloballaşması mühitinin zidiyyətlərini kəskinləşdirməklə, lokal sivilizasiyaların texnoloji strukturunda fərqləri artırmaqla neqativ meyilləri gücləndirir.

ƏDƏBİYYAT

1. İzahlı iqtisadi terminlər lüğəti. II cild, Bakı, Nurlan, 2005, 546 s.
2. Hacızadə E. Sosiallaşan iqtisadiyyat. Bakı, Elm, 2006, 509 s.
3. Nəbiyev N. İqtisadiyyat, cəmiyyət və ekoloji mühit. Bakı, Ağrıdağ, 2000, 696 s.
4. Həsənov R.T. Azərbaycan Respublikasının sosial-iqtisadi inkişafının bazar modelinin konseptual əsasları. Bakı, Elm, 1998, 343 s.
5. Яковец Ю.В. Глобализация и взаимодействие цивилизаций. Москва, Экономика, 2003, с. 176, 411 с.
6. Джавадов В. Проблемы инвестиционного климата в СНГ. Материалы первого Азербайджано-Российского экономического форума Азербайджано-Российские торгово-экономические отношения: тенденции и перспективы их развития. Баку, 2004, с. 180-185.
7. Balayev R.Ə. Urbanizasiya zonalarının ərzaq problemi. Bakı, 1998, 168 s.
8. Кемпбелл Р. Макконелл, Стенли Л.Брайу. Экономика II том, Баку, Азернешр, 1992 с.
9. Бизнесin təşkili. Bakı, Nurlan, 2005, 635 s.
10. Журнал "Плановое хозяйство". Москва, 1989., №11, с. 81-85.
11. Петриков А.В. устойчивое развитие сельской местности в России и направления научных исследований. Никоновские чтения - 2001. Устойчивое развитие сельской местности: принципы и механизмы. Москва, 2001. с. 3-5.